

Система дослідницької роботи майбутніх фахівців із фізичної культури як основа розвитку їхніх креативно-інноваційних здібностей

Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка (м. Чернігів)

Постановка наукової проблеми та її значення. Пріоритетним напрям розвитку освіти є створення у вищому навчальному закладі необхідних умов для формування в студентів творчих здібностей, виховання особистості, здатної до саморозвитку як під час навчання у ВНЗ, так і в подальшій професійній діяльності [7]. Значний внесок у вирішенні означених завдань належить науково-дослідницькій роботі, яка є одним із засобів розвитку творчого потенціалу особистості студента в умовах сучасності [1; 2; 4; 5; 8].

З огляду на це актуальним у підготовці майбутніх фахівців із фізичної культури є підготовка висококваліфікованих спеціалістів, здатних до активної участі в інноваційних процесах, дослідницької роботи та взагалі креативно-інноваційної діяльності (раціональна, доцільна, зростаюча, спонукальна евристична й управлінська високоадаптивна поведінка фахівця в просторі педагогічної майстерності [10]).

Аналіз останніх досліджень і публікацій із цієї проблеми. Різні аспекти науково-дослідницької роботи студентів у процесі професійної підготовки розглядалися в роботах багатьох авторів – В. Андреева, 1981; О. Крушельницької, 2003; Ф. Галіулліної, 2003; Е. Казанцевої, 2006 та ін.

Аналіз наукових праць І. Карнаухової, 2000; В. Сластьоніна, 2004; А. Морозова, 2003; І. Овакімяна, 2005 та ін. свідчить, що на сьогодні нагромаджено значне теоретичне підґрунтя, яка дає змогу розробляти й упроваджувати різні технології розвитку творчого потенціалу майбутніх фахівців засобами дослідницької роботи.

Вагомий внесок у вивчення питань дослідницької підготовки майбутніх фахівців із фізичної культури здійснили такі науковці, як С. Філь, 1983; С. Куренівський, 2005; А. Найн, В. Анісімова, 2007; Т. Кравчук, 2007 та ін.

За даними І. Овакіпяна, активізація функціонування системи науково-дослідницької роботи студентів (НДРС) вищих навчальних закладів – це не самоціль, а об'єктивна потреба, оскільки, будучи невід'ємною частиною навчального процесу, НДРС забезпечує формування й розвиток студентів як творчих особистостей, здатних на міцній науковій основі обґрунтованота ефективно розв'язувати завдання, що постають перед ними, дає можливість суттєво підняти рівень професійної підготовки фахівця [8]. Саме тому НДРС слід розглядати як один із засобів розвитку творчих здібностей особистості студента в умовах сучасності, що загалом сприятиме якісній підготовці майбутнього вчителя фізичної культури.

На наш погляд, в умовах сьогодення існує нагальна потреба в цілісному уявленні про систему підготовки майбутніх фахівців із фізичної культури до креативно-інноваційної діяльності засобами дослідницької роботи та пошуку дієвих шляхів її вдосконалення.

Завдання дослідження – обґрунтувати систему підготовки майбутніх фахівців із фізичної культури до креативно-інноваційної діяльності засобами дослідницької роботи.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Дослідницька робота студентів факультету фізичного виховання є невід'ємною складовою частиною підготовки кваліфікованих фахівців, здатних самостійно розв'язувати професійні завдання. В Україні якісне проведення науково-дослідницької роботи студентів забезпечується нормативно-законодавчими документами, серед яких – “Національна доктрина розвитку освіти”, Державна національна програма “Освіта (Україна ХХІ століття)”, Закони України “Про наукову і науково-технічну діяльність” тощо.

Дослідницька робота сприяє формуванню готовності майбутніх фахівців до творчої реалізації здобутих у вищому навчальному закладі (ВНЗ) знань, умінь і навичок; допомагає оволодіти методологією наукового пошуку; набути дослідницького досвіду та здатності до креативно-інноваційної діяльності.

На думку В. Прошкіна, І. Прошкіної, НДРС є одним із найважливіших засобів ефективної підготовки фахівців через оволодіння основами професійної творчої діяльності, методів, прийомів і навичок виконання науково-дослідних робіт, розвитку креативності, самостійності.

Аналіз літературних джерел [1; 2; 6; 8] та особистий досвід викладача ВНЗ дає нам змогу визначити таку цілісну систему організації НДРС факультету фізичного виховання для ефективної підготовки фахівців у напрямі формування їхніх креативно-інноваційних здібностей (рис. 1).

Загальна мета цієї системи підготовки майбутніх фахівців із фізичної культури – формування їхньої здатності творчо й ефективно виконувати професійну діяльність учителя фізичної культури.

Концепція розвитку креативно-інноваційних здібностей майбутніх фахівців із фізичної культури полягає у формуванні дослідницьких умінь на основі креативно-інноваційної стратегії, основними напрямками якої є перехід від предметно-інформаційної освіти до професійно-діяльничої, від констатувальної до випереджувальної й перспективної, від репродуктивної до креативної. Вона спирається на такі підходи: компетентнісний, акмеологічний, аксіологічний, управлінський, особистісно-орієнтований, евристичний, діяльнісний.

На думку О. Пометун, компетентність – це складна інтегрована характеристика особистості, під якою розуміють набір знань, умінь, навичок, що дають змогу ефективно діяти або виконувати певні функції, забезпечуючи розв'язання проблем у професії або виді діяльності. Фундаментом розвитку креативно-інноваційних здібностей майбутніх фахівців із фізичної культури є набуті інтегровані педагогічні компетенції, але на сьогодні актуальне, не лише накопичення необхідних компетенцій, але й уміле, доцільне та ефективне використання їх у практичній діяльності вчителя.

Компетентнісний підхід пов'язаний з іншими підходами до розвитку креативно-інноваційних здібностей майбутніх фахівців із фізичної культури та перебуває в тісному взаємозв'язку з ними.

Управлінський підхід. Безпосередньо процесом розвитку креативно-інноваційних здібностей керує викладач, однак активна роль належить студентіві, при цьому основним положенням є те, що відносини в процесі здійснення різних видів дослідницької діяльності між ними відбуваються на рівні співробітництва і співтворчості.

Досконале компетентне управління викладачем процесом розвитку креативно-інноваційних здібностей студента засобами дослідницької діяльності досягається за допомогою організаційної, контролювальної та коректувальної функцій педагогічного управління. Спрямованість та співвідношення педагогічних управлінських впливів характеризується поступовим розширенням частки саморегуляції і звуження педагогічних управлінських впливів ззовні (непряме педагогічне управління; без жорсткої регламентувальної дії, із наданням права вибору особистих стратегій поведінки, рефлексії та співтворчої взаємодії в процесі індивідуальної й групової творчої діяльності).

Упровадження аксіологічного, акмеологічного підходів сприяє саморозвитку та самовдосконаленню креативних якостей особистості (акмеологічна орієнтація, яка забезпечує особистості установаку на професійне самовдосконалення, саморозвиток, прагнення до постійного професійного зростання) відповідно до аксіологічних орієнтирів учителя майбутнього.

Варто зауважити, що система дослідницької діяльності майбутніх фахівців з фізичної культури повинна бути особистісно зорієнтованою. Розвиток креативно-інноваційних здібностей особистості студентів засобами дослідницької діяльності має відбуватися з максимально можливою індивідуалізацією, створенням умов для саморозвитку.

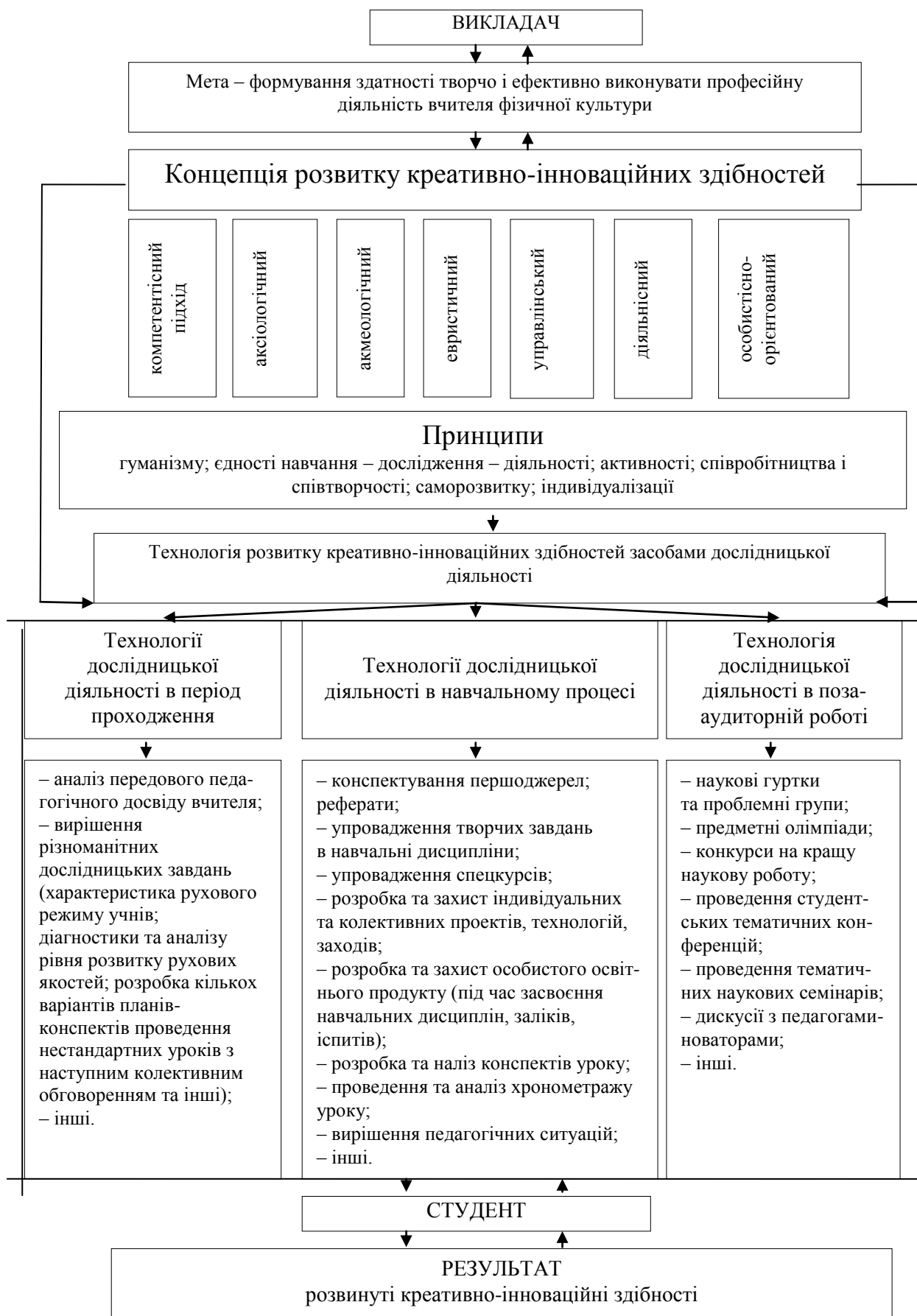

Рис. 1. Система розвитку креативно-інноваційних здібностей майбутніх фахівців з фізичної культури засобами дослідницької діяльності

Евристичний підхід передбачає розвинуті інтелектуальні здібності студентів до відкриття нового, зростання дослідницького пошуку, набуття наукового досвіду, проектування, винахідництва та ін.

Діяльнісний підхід передбачає переорієнтацію із процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі; зміщення акценту з накопичування кількості знань, умінь і навичок на формування й розвиток у майбутніх фахівців з фізичної культури здатності практично діяти, творчо розв'язувати конкретні педагогічні ситуації та різноманітні задачі.

Керівними положеннями до реалізації цієї системи розвитку креативно-інноваційних здібностей майбутніх фахівців із фізичної культури засобами дослідницької діяльності є такі принципи: гуманізму; єдності навчання – дослідження – діяльності; активності; співробітництва і співтворчості; саморозвитку; індивідуалізації.

Технології розвитку креативно-інноваційних здібностей засобами дослідницької діяльності ми класифікували на такі три загальні групи: технології дослідницької діяльності в навчальному процесі, у період проходження педагогічної практики та в позааудиторній роботі.

Дослідники В. Сластьонін, Ф. Галіулліна, О. Казанцева відзначають, що саме навчально-дослідна робота є первинним етапом наукової діяльності, з якою студенти стикаються вже на молодших курсах за допомогою оволодіння технологією творчості, роботи з науковою літературою, знайомства з методикою проведення експерименту тощо. На думку В. Андрєєва, Т. Кравчук, застосування дослідницького підходу в навчанні спрямоване на становлення в студентів досвіду самостійного пошуку нових знань і використання їх в умовах творчості та на формування нових пізнавальних цінностей і розвитку дослідницьких умінь та здібностей.

Навчально-дослідницька робота виконується студентами згідно з навчальним планом та навчальними робочими програмами з різних фахових дисциплін у підготовці майбутніх фахівців із фізичної культури під керівництвом викладачів. Навчально-дослідна робота охоплює всі види навчальної діяльності студентів і здійснюється через гармонійне впровадження елементів наукових досліджень у навчальний процес на лекційних, семінарських і практичних заняттях, при підготовці курсових, дипломних, магістерських проектів та ін., форми цієї роботи різноманітні (рис. 1).

На наш погляд, творчий пошук студентів активізують такі форми роботи, як розробка й захист індивідуальних або колективних проектів; розробка та захист особистого освітнього продукту (як під час засвоєння навчальних дисциплін, так і під час складання заліків, іспитів); залучення студентів до виготовлення та створення дидактичного арсеналу засобів, технологій, проектів на основі концепції колективних творчих справ [9].

Ми вважаємо, що значним резервом щодо підготовки вчителя фізичної культури до креативно-інноваційної діяльності є впровадження різноманітних творчих та навчально-дослідних завдань не лише в цикл професійно-педагогічних дисциплін [4], але й спортивно-педагогічних (розробка і аналіз конспектів занять; аналіз хронометражу уроку; визначення рівня фізичної підготовленості студентів та їх аналіз тощо). Ці завдання сприятимуть не лише формуванню дослідницьких умінь, але й розвитку творчого мислення, професійно-педагогічної творчості, творчому саморозвитку, акмеологічної орієнтації та взагалі творчої індивідуальності майбутнього вчителя фізичної культури.

Для ефективної реалізації навчально-дослідної роботи викладачові важливо так побудувати навчальний процес, щоб студенти перебували в атмосфері творчості, могли й бажали творити нове, залежно від свого рівня підготовленості, бажань та здібностей.

Педагогічна практика – важливий етап формування професійних знань, умінь і навичок майбутнього фахівця з фізичної культури. Саме умови педагогічної практики створюють необхідність активізувати самостійну діяльність студента під час виконання різноманітних завдань.

Упровадження системи науково-дослідницьких завдань (вивчення передового педагогічного досвіду вчителя; контроль за рівнем розвитку фізичних якостей школярів; характеристика рухового режиму школярів; розробка кількох варіантів планів-конспектів проведення нестандартних уроків із наступним їх колективним обговоренням тощо) в процес педагогічної практики майбутніх фахівців з фізичної культури дає змогу підвищити їхню професійну компетентність, адже система цих завдань спрямована на пошукову діяльність, що виражається насамперед у самостійному творчому дослідженні; творчій активності, творчому мисленні, розвитку здібностей до інноваційної діяльності [3].

Організуючи розвиток креативно-інноваційних здібностей студентів, слід урахувати психолого-педагогічні положення про те, що здібності особистості виявляються й формуються в діяльності; розвиток особистості не відбувається за пасивного споглядання нею навчального процесу; основним стимулом розвитку здібностей особистості, зокрема творчих, є зацікавленість.

НДРС у позааудиторній роботі включає: роботу в наукових гуртках і проблемних групах, створених при кафедрах; виступи з доповідями й повідомленнями на науково-теоретичних і науково-практичних конференціях; участь в університетських, міжвузівських, регіональних і республіканських олімпіадах і конкурсах на кращу наукову роботу; підготовка публікацій за наслідками проведених досліджень та ін.

Отже, дослідницька робота – це невід’ємна частина підготовки майбутніх фахівців із фізичної культури до професійної творчої діяльності. За умови використання різноманітних підходів – компетентнісного, аксіологічного, акмеологічного – управлінського, особистісно орієнтованого, евристичного, діяльнісного, означений вид роботи озброює студента методами, прийомами й навичками індивідуальної та колективної роботи, сприяє розвитку креативно-інноваційних здібностей, самостійності, активізації навчально-пізнавальної діяльності, творчого мислення, дослідницьких навичок, розвиває наукову інтуїцію та сприяє формуванню педагогічної майстерності.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Аналіз проблеми підготовки висококваліфікованих учителів фізичної культури, здатних до активної участі в інноваційних процесах, дослідницької та креативно-інноваційної діяльності дає підставу зробити висновок про актуальність і доцільність упровадження системи дослідницької діяльності для її розв’язання. Установлено, що активізація творчої діяльності студентів та розвиток їхніх креативно-інноваційних здібностей у процесі дослідницької роботи відбувається під час виконання різноманітних її технологій: у навчальному процесі, у період проходження педагогічної практики та в позааудиторній роботі.

Теоретично обґрунтована й розроблена нами цілісна система дослідницької діяльності майбутніх фахівців із фізичної культури (концепція, принципи та технології розвитку креативно-інноваційних здібностей) забезпечує ефективне формування їхньої здатності творчо й ефективно виконувати професійну діяльність.

Список використаної літератури

1. Андреев В. И. Эвристическое программирование учебно-исследовательской деятельности : метод. пособие / Андреев В. И. – М. : Высш. шк., 1981. – 240 с.
2. Галиуллина Ф. Ш. Формирование навыков научно-исследовательской деятельности у студентов педагогического вуза : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Галиуллина Фариды Шамильевна. – Казань, 2003. – 171 с.
3. Лисенко Л. Л. Педагогічна практика в дошкільних закладах : навч.-метод. посіб. / Л. Л. Лисенко, О. В. Багінська. – Чернігів : ЧНПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2011. – 48 с.
4. Лисенко Л. Л. Формування дослідницьких умінь майбутніх фахівців з фізичної культури в процесі викладання дисципліни “психологічні аспекти підготовки спортсменів” / Л. Л. Лисенко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. – Чернігів : ЧНПУ, 2011. – № 86. Т. 2. – С. 377–380.
5. Морозов А. В. Формирование креативности педагога в условиях непрерывного образования / Морозов А. В. – М. : Изд-во ИГУМО, 2003. – 192 с.
6. Найн А. Концептуальная модель процесса формирования умений исследовательской деятельности студентов вуза физической культуры / А. Найн, В. Анисимова // Теория и практика физической культуры. – 2007. – № 8. – С. 62–65.
7. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта. – 2002. – № 26. – С. 2–4.
8. Овакімян І. С. Науково-дослідна робота як ресурс розвитку творчого потенціалу особистості студента : автореф. дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.04 / О. С. Овакімян. – Харків, 2005. – 20 с.
9. Огієнко М. М. Фактори, які обумовлюють креативно-евристичне мислення і його розвиток у системі професійної підготовки фахівців в галузі фізичної культури і спорту / М. М. Огієнко, Л. Л. Лисенко, П. М. Огієнко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. – Чернігів : ЧНПУ, 2012. – № 98. – Т. 2. – С. 111–116.
10. Огієнко М. М. Формування науково-педагогічного світогляду особистості як основи професійної підготовки фахівців в галузі фізичної культури та спорту / М. М. Огієнко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. – Чернігів : ЧНПУ, 2011. – № 86. – Т. 2. – С. 398–403.

Анотації

Актуальність цієї роботи обумовлена сучасними вимогами до якості професійної готовності фахівців у галузі фізичної культури й спорту – підготовка висококваліфікованих спеціалістів, здатних до активної участі в інноваційних процесах, дослідницької та креативно-інноваційної діяльності. Мета роботи – обґрунтування системи підготовки майбутніх фахівців із фізичної культури до креативно-інноваційної діяльності засобами

дослідницької діяльності. Теоретично обґрунтована та розроблена цілісна система дослідницької діяльності майбутніх фахівців із фізичної культури (концепція, принципи та технології розвитку креативно-інноваційних здібностей), яка забезпечує ефективне формування їхньої здатності творчо й ефективно виконувати професійну діяльність.

Ключові слова: дослідницька діяльність, креативно-інноваційні здібності, майбутні фахівці з фізичної культури.

Людмила Лысенко. Система исследовательской работы будущих специалистов по физической культуре как основа развития креативно-инновационных способностей. Актуальность данной работы обусловлена современными требованиями к качеству профессиональной готовности специалистов в области физической культуры и спорта – подготовка высококвалифицированных специалистов, способных к активному участию в инновационных процессах, исследовательской и креативно-инновационной деятельности. Цель работы – обоснование системы подготовки будущих специалистов физической культуры к креативно-инновационной деятельности средствами исследовательской деятельности. Теоретически обоснована и разработана целостная система исследовательской деятельности будущих специалистов по физической культуре (концепция, принципы и технологии развития креативно-инновационных способностей), которая обеспечивает эффективное формирование их способности творчески и эффективно выполнять профессиональную деятельность.

Ключевые слова: исследовательская деятельность, креативно-инновационные способности, будущие специалисты по физической культуре.

Ludmila Lysenko. System of Research Work of Future Specialists of Physical Culture as a Base of Development of Their Creative-Innovative Abilities. The topicality of this work is caused by modern demands to the quality of professional readiness of specialists of physical culture and sport. It is a training of high-quality experts who can take an active part in innovation processes, researches and creative-innovation abilities. Substantiation of the system of training of future specialists of physical culture for creative-innovation activities with means of researching activities, future specialists of the physical culture were the purpose of the work. The whole system of research activities of future specialists of physical culture (concepts, principles and technologies of development of creative-innovation abilities) provides their effective formation for performing of their professional activities effectively and creatively.

Key words: research activity, creative-innovation abilities, future specialists of physical culture.